

16

ΤΟΥ Κ. ΜΙΛΤ. ΜΑΛΑ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ

N

DIGITAL

πεζογραφία

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ

Η αμάθεια δειλή και ακυβέρνητη άρπαξε τον σπόρο στα γόνιμα χώματά της, τον ανάστησε καρποφόρον, και πικρόχυμο τον εμεγάλωσε και ήρθεν η αγυρτεία πρόθυμη να θερίσει τον καρπό και να τρυγήσει τα κέρδη της.

Ο Ζητιάνος (1897), ίσως το καλύτερο έργο του Ανδρέα Καρκαβίτσα, διαδραματίζεται στον θεσσαλικό κάμπο, στο «Νυχτερέμι», λίγα χρόνια μετά την προσάρτησή του στην Ελλάδα. Οι άνθρωποι της υπαίθρου μοχθούν να επιβιώσουν δίχως δική τους γη, στο έλεος των Ελλήνων και των Τούρκων τσιφλικάδων, και υποδουλώνονται αφενός στους πλούσιους και τους ισχυρούς, αφετέρου στις προλήψεις που τους καταδυναστεύουν τη ζωή.

Μια Κυριακή θα εμφανιστεί ένας επαγγελματίας ζητιάνος από τα «Κράκουρα» (τα Κράβαρα της ορεινής Ναυπακτίας), ο Τζιριτόκωστας, ο οποίος μέσα σε πέντε ημέρες - και δίχως καμία απολύτως αναστολή - θα εξαπατήσει τους αφελείς, θα εκμεταλλευτεί τους δεισιδαίμονες, θα υποδαυλίσει έχθρες και αντιπαλότητες, θα οδηγήσει το χωριό στον αφανισμό.

Ο Καρκαβίτσας, αφηγούμενος μια πράξη από «το αιώνιο δράμα της ζωής» στην ελληνική επαρχία του 19ου αιώνα, γίνεται αυστηρός τιμητής της σήψης του πολιτικού συστήματος και της σκληρότητας των μικρών κλειστών κοινωνιών.

Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας γεννήθηκε στα Λεχαινά Ηλείας, το 1865. Είχε τέσσερις αδερφούς και ισάριθμες αδερφές. Δεκατριών χρόνων, το 1878, πήγε για γυμνασιακές σπουδές στην Πάτρα. Τότε, μάλλον, χρονολογείται ο άτυχος έρωτάς του για την Ιολάνθη Βασιλειάδη, από την οποία θεωρείται πως εμπνεύστηκε τη νουβέλα του *Λυγερή* (1896). Το 1882 γράφτηκε στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και αποφοίτησε το 1888. Είκοσι μόλις χρόνων άρχισε να συνεργάζεται τακτικά με περιοδικά και εφημερίδες, δημοσιεύοντας διηγήματα, ταξιδιωτικές εντυπώσεις, άρθρα, λαογραφικά κείμενα, ενώ ήδη από το 1886

τα διηγήματά του μεταφράζονταν σε ξένα περιοδικά.

Από τη νεαρή του ηλικία ενδιαφέρθηκε να γνωρίσει τον τόπο του· το ταξίδι, η «αιφυγία», όπως ο ίδιος έλεγε, έγινε σκοπός της ζωής του. Στη στρατιωτική του θητεία, γνώρισε τις άθλιες συνθήκες ζωής στην ελληνική ύπαιθρο· τις εντυπώσεις του αξιοποίησε στη νουβέλα του *Ο Ζητιάνος* (1897). Μετά το στρατό (1892-1894), εργάστηκε ως γιατρός στο ατμόπλοιο «Αθήναι»· ταξίδεψε στη Μεσόγειο, στα παράλια της Μικράς Ασίας, στον Ελλήσποντο, στη Μαύρη Θάλασσα. Οι εμπειρίες του από τη συγκεκριμένη περίοδο έχουν αξιοποιηθεί στη συλλογή διηγημάτων *Λόγια της πλώρης* (1899). Το 1896 κατατάχτηκε στο στρατό ως ανθυπίατρος – μια θέση η οποία του εξασφάλιζε οικονομική ανεξαρτησία αλλά και ταξίδια ανά την Ελλάδα, με μεταθέσεις που και ο ίδιος επιζητούσε. Το 1898 βραβεύτηκε στο διαγωνισμό της «Εστίας» για το διήγημα «Πάσχα στα πέλαγα»· το 1911 τιμήθηκε με τον Αργυρό Σταυρό.

Άνθρωπος αυστηρός και ευθύς, έζησε ζωή μετρημένη και μοναχική: «Αυτό το άδειο που είναι μέσα μου, αυτό αδειάζει και τα γύρω μου όλα», έγραφε στον στενό του φίλο Κωνσταντίνο Χατζόπουλο στις 26.12.1911.

Στρατευμένος στο όραμα της Μεγάλης Ιδέας, υπήρξε μέλος της «Εθνικής Εταιρείας». Το 1904 συνέβαλε στην ίδρυση της βραχύβιας εταιρείας «Εθνική Γλώσσα», το 1908 έγινε μέλος της «Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας» του Νικολάου Πολίτη, και το 1910 μέλος του «Εκπαιδευτικού Ομίλου». Υπέρ της δημοτικής γλώσσας τάχθηκε ήδη από το 1892, στον πρόλογο της έκδοσης της πρώτης συλλογής διηγημάτων του.

Το 1909, ως μέλος του «Στρατιωτικού Συνδέσμου», συμμετείχε στο Κίνημα του Γουδή, αργότερα ωστόσο έγινε φανατικός αντιβενιζελικός. Στους Βαλκανικούς Πολέμους υπηρέτησε ως στρατιωτικός γιατρός, ενώ το 1916 αντιτάχτηκε στο Κίνημα της Εθνικής Αμύνης, με αποτέλεσμα να τεθεί αρχικά σε περιορισμό και να εξοριστεί στη συνέχεια στη Μυτιλήνη. Το 1920 επανήλθε στο στράτευμα, με το βαθμό του αρχιάτρου, και αποστρατεύτηκε δύο χρόνια αργότερα με δική του αίτηση. Οι κακουχίες της εξορίας συνέβαλαν στον κλονισμό της υγείας του, και στις 24.10.1922 πέθανε από φυματίωση του λάρυγγα.

Ο Κωστής Παλαμάς, στο νεκρολογικό του άρθρο για τον Καρκαβίτσα, έγραφε: «Αν κάποιος παράξενος των αξιών ζυγιστής με πειθανάγκαζε να διαλέξω αποκλειστικά μεταξύ Παπαδιαμάντη και Καρκαβίτσα, θα έστεκα ευλαβικά ξέσκεπος μπροστά στον πρώτο, θα του φιλούσα το χέρι, και θα ψήφιζα για το δεύτερο».

Η σειρά «Αριστουργήματα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» περιλαμβάνει έργα σημαντικών συγγραφέων που ξεχώρισαν κατά τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού· πρόκειται, δηλαδή, για αντιπροσωπευτικά έργα της παλαιότερης πεζογραφίας μας. Οι συγγραφείς τους, οι οποίοι εκφράστηκαν σε μια απλή για την εποχή τους γλώσσα, ανήκουν στις λογοτεχνικές γενιές που εμφάνισαν το έργο τους από το 1830 έως το 1880 (Α΄ Αθηναϊκή Σχολή) και από το 1880 και μετά (Γενιά του '80).

Τα κείμενα επιλέχθηκε να τυπωθούν μονοτονικά, προκειμένου να είναι η εικόνα τους φιλική προς τον σημερινό αναγνώστη.

Ο Ανδρέας Καρκαβίτσας άρχισε να γράφει στη δημοτική γλώσσα από τη δεκαετία του 1890, έχοντας ήδη υποδεχτεί θετικά, το 1888, το «μανιφέστο του δημοτικισμού», το Ταξίδι μου του Γιάννη Ψυχάρη (το οποίο ήταν ο έβδομος τόμος της σειράς «Αριστουργήματα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας»), αν και χωρίς να αποδεχτεί τις γλωσσικές ακρότητες που πρότεινε. Αποκήρυξε, πάντως, απερίφραστα την καθαρεύουσα, το 1892: «Της ρίχνεις χρυσάφι και σου θγάζει κάρδουνο· της ρίχνεις φωτιά και σου θγάζει στάχτη· της ρίχνεις αίμα και σου θγάζει λαχανόζουμο».

Στην παρούσα έκδοση, η οποία είναι αναπαραγωγή της πρώτης έκδοσης του Ζητιάνου, το 1897, εκσυγχρονίστηκε η ορθογραφία, διορθώθηκαν τα προφανή τυπογραφικά λάθη και έγιναν διακριτικές επεμβάσεις στη στίξη.

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

—+—+—+—+—
15
—+—+—+—+—

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ

πεζογραφία

Επιμέλεια έκδοσης: *Ελένη Κεχαγιόγλου*

Καλλιτεχνική διεύθυνση: *Γιάννης Καρλόπουλος*

Γραφιστική επιμέλεια: *Εύη Καλογεροπούλου*

Σελιδοποίηση: *Όλγα Γιαννακοπούλου*

Διόρθωση: *Χρήστος Γιαμαρέλλος*

Στο εξώφυλλο: *Μιλτ. Μαλακάσης, «Ο κόσμος του πνεύματος:*

Ο Αντρέας Καρκαβίτσας», Ελεύθερον Βήμα, 23.9.1940, σελ. 1

[Πηγή: Τμήμα Ψηφιοποίησης και Φωτογραφικό Αρχείο / ΔΟΛ]

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Α. Καρκαβίτσα, Θεσσαλικές εικόνες. Ο Ζητιάνος. Εν Αθήναις.

Εκ του Τυπογραφείου της «Εστίας» Κ. Μάισνερ και Ν. Καργαδούρη, 1897

ISBN: 978-960-503-256-2

© 2012 Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο αποτελεί προσφορά του Εκδότη, η οποία διατίθεται μέσω ειδικής εφαρμογής προς τους χρήστες ηλεκτρονικών μέσων, ήτοι ηλεκτρονικών υπολογιστών, laptops, notebooks, e-readers, ταμπλετών (π.χ. ipad), smartphones, smart TV και τυχόν άλλων μέσων που θα προκύψουν στο μέλλον. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο διάθεση του παρόντος. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας, απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά τον Ν. 2121/93 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε βάση δεδομένων, και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ του Αλέξη Ζήρα	8
Α' Το συναπάντημα	18
Β' Μυστήρια της ζητιανιάς.....	56
Γ' Τα βότανα	96
Δ' Ο βρυκόλακας	168
Ε' Δικαιοσύνη.....	232

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Ζητιάνος του Ανδρέα Καρκαβίτσα, ο ρόλος της φύσης και η κριτική των κοινωνικών αξιών

Σε αρκετούς από τους πεζογράφους του τέλους του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού η γλώσσα στην οποία έγραφαν ήταν σε μεγάλο βαθμό δεσμευτική για την τεχνική τους, καθώς η καθαρεύουσα προέτρεπε σε μια έκφραση «εξυψωμένη», ψευδορομαντική, ενώ η δημοτική, αντίθετα, σε μια έκφραση «γειωμένη» στα καθέκαστα της ζωής. Αυτός ο χωρισμός φαίνεται αρκετά καθαρά σε μυθιστορήματα όπως Οι άθλιοι των Αθηνών (1896) του Ιωάννη Κονδυλάκη (1862-1920) και Ο άνθρωπος του κόσμου (1888) του Γρηγορίου Ξενόπουλου (1867-1951), σε διβλία δηλαδή που αν και έχουν ως σκηνικό και πρωταγωνιστές τους την κοινωνία και τους ανθρώπους της πόλης, οι ποιητικισμοί και οι ωραιολογίες τους προξενούν χαλαρότητα στην αφήγηση. Αυτό όμως δεν συμβαίνει πάντοτε, και ως

αντίθετο παράδειγμα έχουμε την Πάπισσα Ιωάννα (1866) του Εμμανουήλ Ροΐδη (1836-1904) και τη Φόνισσα (1903) του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη (1851-1911), δύο εκτεταμένα πεζά τα οποία, μολονότι είναι γραμμένα στην καθαρεύουσα, αποδίδουν με σχεδόν απόλυτα ρεαλιστικό τρόπο το πεδίο της κοινωνικής και ατομικής ψυχικής ζωής της εποχής την οποία περιγράφουν και αναπαριστούν. Επομένως, δεν είναι τόσο η μορφή της γλώσσας το απόλυτο και κυρίαρχο κριτήριο για να κρίνεται ως ενδιαφέρον ένα βιβλίο πεζού λόγου σ' αυτά τα χρόνια, όσο είναι η ικανότητα του συγγραφέα να ελέγχει τη γλώσσα του, την πλοκή, τον ρυθμό της αφήγησης και να επιλέγει θέματα διαχρονικά, αποφεύγοντας τα επικαιρικά στοιχεία της.

Ένας τέτοιος συγγραφέας που κινήθηκε με γνώση και μετριοπάθεια ανάμεσα στην καθαρεύουσα και στη δημοτική του καιρού του ήταν ο Ανδρέας Καρκαβίτσας (Λεχαινά Ηλείας, 1865 – Μαρούσι Αττικής, 1922). Χαλκέντερος, με πλούσια και σημαντική δουλειά την οποία πρόλαβε και έκανε μέσα σε μια εικοσαετία (1890-1910), κατάλαβε εγκαίρως ότι η γλώσσα είναι ένα διαρκώς εξελισσόμενο όργανο επικοινωνίας και, κατά συνέπεια, οι δυνατότητες της λογοτεχνίας

μιας εποχής διευρύνονται όσο ο συγγραφέας αποθησαυρίζει στο έργο του κατά το δυνατό περισσότερους τρόπους ομιλίας και γραφής. Γλωσσοπλάστης ο ίδιος, σε όλα τα πεζά του διατήρησε μια σχετικά ανεξίθρησκη στάση απέναντι σε ιδιώματα και τοπικές εκφράσεις που ενσωμάτωσε με ακρίβεια στα διαλογικά μέρη. Το δε χρώμα και ο έντονος ρυθμός που υπάρχει στις περιγραφές του συνταιριάζονται πολύ συχνά με τα θέματα που τον ενδιέφεραν και τα οποία είχαν πάντοτε πλατύτερη σημασία: οι συνθήκες ζωής των γυναικών, τα δημόσια και ιδιωτικά ήθη, ο ρόλος της οικονομίας και του χρήματος, η επίδραση της αμάθειας, η σχέση της φύσης με τον άνθρωπο, η δομή της αγροτικής κοινότητας, οι θρύλοι και οι παραδόσεις κ.ο.κ. Γενικότερα, η υποβλητική δύναμη με την οποία αποδίδονται οι αντιθέσεις και οι συγκρούσεις των χαρακτήρων, τόσο στα μεγάλα πεζά του, Η Λυγερή (1896) και Ο Ζητιάνος (1897), όσο και στα διηγήματα, Λόγια της Πλώρης (1899), βρήκε μιμητές σε μεταγενέστερους πεζογράφους που χρησιμοποίησαν στα μυθιστορήματά τους τη δραματική, επική κορύφωση με μια λαϊκότροπη τραχιά γλώσσα: στον Φώτη Κόντογλου, στον Στράτη Μυριβήλη, στον Κωστή Μπαστιά,

καθώς επίσης στο *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται* (1954) του Νίκου Καζαντζάκη, όπου ξαναβρίσκουμε το ομόλογο ζεύγος των εννοιών πάνω στις οποίες δούλεψε πολύ ο Καρκαβίτσας, ιδιαίτερα στον Ζητιάνο: αρχαϊκό αγροτικό περιβάλλον-αρχέγονα ήθη.

Αν και ο Ανδρέας Καρκαβίτσας δεν άφησε πολλά τεκμήρια για τις θεωρητικές αντιλήψεις που είχε ως προς την τεχνική και τις μεθόδους χειρισμού του πραγματολογικού υλικού του, γεγονός παραμένει πως όλα τα πεζά του είναι θεμελιωμένα πάνω σε μια επίμοχθη προηγούμενη συλλογή πληροφοριών για το ιστορικό και το γεωγραφικό περιβάλλον, για την παραγωγή και, κυρίως, για τα ήθη και έθιμα, τους θρύλους, τις ιδιομορφίες της ζωής του τόπου στον οποίο εκτυλισσόταν η ιστορία του. Ωστόσο, επειδή στόχος του δεν ήταν μόνο η αποτύπωση της συνθηκών ζωής αλλά και ο κριτικός εντοπισμός των κινητήριων δυνάμεών της για να πάρει έπειτα θέση απέναντι σε θεσμούς, συνήθειες και νοοτροπίες, με τα δεδομένα του αναπαρίστανε τοπικές κοινωνίες που, ενώ έμοιαζαν εύρυθμες και σταθερές, αναστατώνονταν εύκολα και ενίοτε διαλύονταν από καταλυτικές παρεμβάσεις προσώπων. Έτσι, συνήθως καταλυόταν

η προηγούμενη, προαιώνια τάξη πραγμάτων και επιβαλλόταν μια άλλη, ή εμφανιζόταν στον ορίζοντα ένα κοινωνικό στρώμα που εκτόπιζε ένα άλλο. Λ.χ., στην αρχέγονη αγροτική κοινωνία της Λυγερής η δύναμη του εμπορίου και του χρήματος αλλάζει, έστω και επιφανειακά, τις συναισθηματικές αξίες και εγκαθιδρύει νέα ήθη σε μια, υποτίθεται, ειδυλλιακή κοινωνία. Στον Ζητιάνο, πάλι, ο μικρόκοσμος ενός χωριού του θεσσαλικού κάμπου, κυριαρχημένος από ζώδη και ταπεινά ένστικτα, από παγανιστικές δοξασίες και μεταφυσικούς θρύλους, γίνεται υποχείριο ενός δαιμόνιου επαγγελματία επαίτη, ο οποίος κινεί τα νήματα της ζωής των κατοίκων του σαν πανίσχυρο, μοιραίο πνεύμα του κακού. Δύσκολα μπορεί να βρει κανείς στα διηγήματα ή στα μυθιστορήματα του Καρκαδίτσα –κάτι που επαναλαμβάνεται στους περισσότερους συγγραφείς της εποχής του– μια ιστορία που δεν καταλήγει στον θρίαμβο του «κακού» ή, πάντως, στον θρίαμβο της δύναμης που εξουσιάζει και που δεν είναι η λεβεντιά, ο ηρωισμός, η ομορφιά.

Αυτός ο σχεδόν μόνιμος τρόπος του Καρκαδίτσα να προβάλλει τη φθορά και ήττα του παλιού κόσμου και την επικράτηση των δόλιων και των επιτήδειων,

προέρχεται από την πεποίθησή του ότι στην κοινωνική επιδίωξη επαναλαμβάνεται ό,τι και στη φυσική επιδίωξη: ο νόμος του ισχυροτέρου. Ρεαλιστής από τα πρώτα του πεζά, είναι βέβαιο πως επηρεάστηκε από τη θεωρία του νατουραλισμού του Εμίλ Ζολά αλλά και από τα παράλληλα πορίσματα του Κάρολου Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών, πιστεύοντας ότι ο συγγραφέας είναι ένα είδος ανατόμου, που μέλημά του είναι να παρατηρεί, να καταγράφει με ακρίβεια και να αποκαλύπτει τους «αντικειμενικούς» κανόνες του βίου. Το συμπέρασμά του ότι οι ηθικές αξίες είναι ασθενικές μπροστά στις φυσικές και τις υλικές είναι άλλωστε η βάση της απαισιόδοξης στάσης του ως προς την ανεξαρτησία και την ελεύθερη βούληση των ανθρώπων. Οι γυναίκες αναγκάζονται να συμβιβαστούν για να επιδιώσουν στην ανδροκρατούμενη κοινωνία, οι ευαίσθητοι και ρομαντικοί υποχρεώνονται να δώσουν χώρο σε όσους είναι ανθεκτικότεροι και σκληρότεροι διαπραγματευτές. Η κοινωνία, όπως και η φύση, αναγνωρίζουν την άμεση ή την έμμεση βία ως τη νικητήρια δύναμη. Όπως λοιπόν είναι εννόητο, το πεζογραφικό έργο του Καρκαβίτσα, εστιασμένο στις δραματικές συγκρούσεις, δεν έχει τίποτε

το κοινό με την ειδυλλιακή ηθογραφία, την εξιδανίκευση της ζωής της υπαίθρου, την υποτιθέμενη ευγένεια και την καλοσύνη των κατοίκων της ή την αρμονική συμβίωσή τους.

Ο Ζητιάνος είναι ασφαλώς το αριστούργημα του Καρκαβίτσα. Μυθιστόρημα βασισμένο σε προσωπικά του βιώματα, όταν ως στρατιωτικός γιατρός (1888-1891) περιερχόταν την ορεινή περιοχή της Ρούμελης, ερχόμενος σε άμεση επαφή με έναν κόσμο βυθισμένο στη μεσαιωνική αμάθεια, στις προλήψεις και στη δουλική, παθητική σχέση με την οθωμανική εξουσία, η οποία ήταν ακόμα υπαρκτή. Πρωτοδημοσιευμένο σε συνέχειες στην εφημερίδα Εστία (Απρ.-Ιούν. 1896), εντυπωσίασε αμέσως με τις εικόνες της σκληρότητας, της αναλγησίας και της ζωώδους αφέλειας των χωρικών του Θεσσαλικού κάμπου, οι οποίοι αντιλαμβάνονται πάντως ότι η απέλευθέρωσή τους από τους μπέηδες και τους αγάδες τούς έριξε σε μια το ίδιο άπληστη, αδιάφορη και εκμεταλλευτική, όσο και η προηγούμενη, των Οθωμανών, ελλαδική υπαλληλική ιεραρχία. Στο Νυχτερέμι, ένα φανταστικό χωριό που εντούτοις επινοήθηκε πάνω σε πραγματικά δεδομένα, κοντά στις εκβολές του Πηνειού και λίγο πριν

από τον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897, έρχεται ο Τζιριτόκωστας. Ελεεινός στην όψη αλλά με κράση ισχυρή, επαγγελματίας ζητιάνος από τα Κράκουρα της Ναυπακτίας, ο οποίος μόλις φτάνει εκεί αντιμετωπίζεται με περιφρόνηση και από τον τελωνοφύλακα Βαλαχά. Για τον εξευτελισμό του αποφασίζει να εκδικηθεί τους πάντες, και με μαεστρία, για να αποκοιμίσει τους χωρικούς, άντρες και γυναίκες, παρουσιάζεται στον καθένα με διαφορετικό πρόσωπο. Αν δούμε συγκεντρωμένες όλες τις όψεις του, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο ζητιάνος αναδεικνύεται σε συμβολική μορφή της ανθρώπινης κακής συνείδησης: εξαπατά τους αφελείς, εκμεταλλεύεται τους δεισιδαίμονες, υποδαυλίζει έχθρες και αντιπαλότητες, την απληστία των γυναικών και, χωρίς καμία απολύτως αναστολή, οδηγεί εσκεμμένα το χωριό στον πλήρη αφανισμό του. Αν ο Τζιριτόκωστας γίνεται κατά κάποιο τρόπο στον Ζητιάνο μια παραλλαγή του λαϊκού μύθου του περιπλανώμενου διαβόλου, ο Καρκαβίτσας σ' αυτή την ιστορία του εξελίσσεται σε άριστο ανατόμο της νοοτροπίας, των ηθών αλλά και των εκδηλώσεων ομαδικής ψύχωσης και καταστροφικής επιθετικότητας που ξεσπούν στην καθυστερημένη, απαίδευτη αγροτική

κοινότητα των Καραγκούννηδων της Θεσσαλίας. Είναι ανατόμος αλλά, όπως και οι περισσότεροι ρεαλιστές συγγραφείς της εποχής του, αυστηρός τιμητής της σήψης του πολιτικού συστήματος, καθώς το Νυχτερέμι παίρνει το σχήμα μιας μικρογραφίας του ελληνικού κράτους, καθώς και, γενικότερα, όλων των δήθεν πολιτισμένων κοινωνιών που κατά βάθος τιμούν την ανηθικότητα και τη βία.

Αλέξης Ζήρας

ΘΕΣΣΑΛΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ

Α΄

ΤΟ ΣΥΝΑΠΑΝΤΗΜΑ

Το νυχτερέμι δεν είναι και από τα μεγάλα χωριά της Θεσσαλίας. Ριχμένο εκεί, κατά τις εκβολές του Πηνειού, στο γούπατο του πολύκαρπου κάμπου –του κάμπου που απλώνεται τριγωνικός από τις δασωμένες ρίζες του Κισσάβου έως τα χαμοβούνια του Ολύμπου–, μοιάζει με το γειτονικό του Λασποχώρι δίδυμα νεροστοιχειά, σωστοί Γύταυροι, παραχορτασμένοι με την παχιά χλωροσά και αποκαρωμένοι από τις μiasματικές αναθυμιάσεις των βάλτων. Με τα χαμόσπιτά του, όπου συζούν αρμονικά ζώα και άνθρωποι· με τα βεργοπλεγμένα κιουτσέκια, όπου αποθηκεύεται χειμωνοκαλόκαιρα το αραποσίτι· με

το Κονάκι του Μπέη ψηλό και αγέρωχο στη μέση και τη μικρή και περιφρονημένην εκκλησούλα σε μιαν άκρη, έχει τη φτωχικήν εκείνη και φοβισμένην έκφραση που έχουν όλα του Κάμπου τα χωριά, τα δουλωμένα και τ' ανάξια υπάρξεως.

Ήταν Κυριακή. Όλοι σχεδόν οι άντρες του χωριού, από τα σύθαμπα που ετελείωσεν η λειτουργία, ήσαν συναγμένοι έξω από το σπιτομάγαζο του Μαγουλά κι έπιασαν ζωηρή ομιλία. Τα γιαπιά –οι χωμάτινες κρεβατωσές, όπου συνήθως περνά τη ζωή του κάθε χωριάτης Θεσσαλός– εψήλωναν ζερβόδεξα στη χαμηλή πόρτα, φρεσκαλειμμένα κ' εχρησίμευαν για κάθισμα και για στρώμα τους. Εκεί ξαπλωμένος ο Παπαρρίζος, μικρό και αδύνατο γεροντάκι με σαγακιένιες σκάλτσες, ατλαζωτή πουκαμίσσα κατεβατή έως το γόνα, μαυρομάλλινο καπότο και σκούφια ξεθωριασμένη στο κεφάλι, εκρατούσεν ένα κομμάτι χαρτί κ' εδιάβαζε συλλαβιστά και δυνατά καθεμία λέξη του, συντροφεύοντάς την και με κίνημα εξηγηματικό του χεριού του. Ο Ραντζάκος ο πάρεδρος, εξηνταχρονίτης, μεγαλόσωμος, με ψαρά μαλλιά και γένια, με τη βρόκα και τα πισιλιά, πλαγιασμένος κοντά του, εβοηθούσε τον παπά στο διάβασμα κ' εφιλονικούσε πολλές φορές μαζί του για την πιστήν

εξήγηση των λέξεων. Ο Μαγουλάς, σαραντοχρονίτης, καλοδέματος με την αλατζένια ποδιά εμπρός, όχι τόσο για να προφυλάξει τη μισότριβη βράκα του, όσο για να δειχθεί πως είναι του χωριού ο μοναδικός μπακάλης, με το ένα πόδι επάνω στο γιαπί κ' επάνω στο πόδι το χέρι και στο χέρι ακουμπισμένο το κεφάλι, άκουε με προσοχή μεγάλη και γυρίζοντας έλεγε καμιά λέξη και αυτός εξηγηματική στους άλλους. Και οι άλλοι όλοι, ο Χαδούλης, ο Μπιρμπίλης, ο Τζουμάς, ο Κράπας και λοιποί, νέοι και γερόντοι, περίγυρα στα χείλη του γιαπιού γονατιστοί, μισοκαθισμένοι, σκυφτοί είτε ολόρθοι, ακουμπισμένοι στα χοντρά τους ραβδιά, με τα μακριά και αχτένιστα μαλλιά πεσμένα γύρω στα χλωμά και κατάξερα πρόσωπά τους· με τις λερές και ξεσκλισμένες από τον ιδρωτα και την πολυκαιρία τραχηλιές, ανοιχτές έως τη μέση· με το στήθος μαύρο, τραχύ, δασυμένο, σαν αδούλευτο χωράφι γεμάτο αγριάγκαθα· με τα βρακιά ξεθωριασμένα και μυριομπαλωμένα· τα πόδια τυλιγμένα στα χοντρά μάλλινα προπόδια και ποδεμένα μ' ένα κομμάτι γουρνοπέτσι, αιώνια υγρό, άκουαν προσεχτικοί και κατά το άκουσμα καθενός το πρόσωπον άλλαζεν έκφραση και τα μέλη του σώματος θέση. Τώρα ο ένας εκουνούσε το κεφάλι αρνητικά·

«όχι, δε γένεται, όχι!» Τώρα ο άλλος εχαινιζόταν ράθυμος: «ωχ, αδερφέ, δε μας παραιτάς, λέω!» Τώρα τρίτος άνοιγε το στόμα κ' έπαιζεν έξω τη γλώσσα του, κωμικά μορφάζοντας. Άλλος εγύριζε πλευρό, βαρογομισμένος. Άλλος εσκάλιζε με το πόδι του τη λάσπη, βυθισμένος σε συλλογισμούς. Ο ένας ανοιγοσφαιλούσε τα μάτια: ο άλλος εμασούσεν αδιάκοπα, χωρίς να έχει τίποτε στα δόντια, μόνον από συνήθεια, όπως τα φαγανά ζώα. Κ' έξαφνα γιαμιάς όλοι άπλωναν ανήσυχοι το σώμα προς τον Παπαρρίζο, ν' αρπάξουν δυσκολονόητη φράση. Και όταν την εννοούσαν, εγύριζεν ένας στον άλλον, και το ευκολοδιέγερτο νευρικό τους σύστημα έδειχνεν όλη την ενέργειά του με λάμψιν αστραπής, που επλημμύριζε τα μικρά μάτια τους σαν συνεννόησις θυμού και κατάρας.

Και δεν είχαν άδικο να δείχνουν τόση περιέργεια οι καραγκούνηδες. Το γράμμα που εδιάβαζεν ο Παπαρρίζος ήταν από τη Λάρισα, του δικηγόρου, και τους έλεγε νέα για την κατάστασή τους, την ύπαρξή τους αυτή.

Άλλοτε, από τον καιρό των προπάππων τους, το Νυχτερέμι όπως και τ' άλλα περίγυρα χωριά, επατήθηκεν από τον Αλή Πασά. Ήταν τότε παντοδύναμος

ο Αλής στα Γιάννινα και ο Βελής, ο γιος του, ήταν Πασάς στον Τύρναβο. Κάποιος του επαίνεψε τον κάμπον αυτόν και, κατά τη συνήθειά του, ορέχτηκε να τον αποκτήσει. Επαράγγειλε στον Βελή να προσκαλέσει τους προεστούς των χωριών και με περιποιήσεις και φοβερίσματα να τους αναγκάσει να του κάμουν παραχωρητήριο. Όσα χωριά είχαν καλούς προεστούς αντιστάθηκαν τότε. Ο Γεροβαρσάμης, της Ράψανης ο πρώτος, τρία χρόνια έκαμε φυλακισμένος στα Γιάννινα και τα μύρια υπόφερεν από τον Αλή, αλλά δεν υπόγραψε να παραδώσει το χωριό. Στην Κρανιά, όταν επήγε με οπλοφόρους να την πατήσει ο Βελής, οι κάτοικοι εσυνάχθηκαν στην εκκλησιά του Αγίου Ταξιάρχη με κλάηματα και στηθοκοπήματα, παρακαλώντας να βάλει το χέρι του στον άδικο δρόμο του Πασά. Και το έβαλε δίχως χρονοτριβή. Εβγήκε με το σπαθί στο χέρι, άρπαξεν από τα σελοχάλινα το άλογο του Βελή και τον εγύρισε πίσω στον Τύρναβο με τους ανθρώπους του. Και το Κονομιό, το πλούσιο μοναστήρι των Κομνηνών που κρέμετ' επάνω από το Τσάγιεζι, στην πλαγιά του Κισσάβου, επόθησεν ο Βελής κ' έστειλε χτίστες να του κάμουν κονάκι. Αλλ' ο Χατζή Καμπέκος ο προεστός επήγε κ' έδιωξε

τους χτίστες κ' έπειτα επαρουσιάσθηκε στον Πασά κ' έτσι του μίλησε παλικαρίσα: «Πασά μου, το κορμί τ' ορίζω και σου το παραδίνω· κάμε το ό,τι θέλεις· μα το μοναστήρι που μου ζητάς δεν είναι δικό μου και δε σου το δίνω!...» Αληθινά ο Καμπέκος εσφυροκοπήθηκεν από αρμό σε αρμό κ' εξεψύχησε στο κούτσουρο. Αλλά το μοναστήρι με τα κρύα νερά και τα δάση και τα πλούσια μετόχια δεν επατήθηκε.

Τέτοιους όμως προεστούς δεν είχαν όλα τα χωριά. Του Νυχτερεμιού οι γερόντοι, μόλις τους εμίλησεν ο Πασάς, αμέσως υπόγραψαν το παραχωρητήριο. Έτσι έκαμαν και στον Πυργετό και στην Αίγανη και στο Λασποχώρι. Είναι αλήθεια πως το έδωκαν με κάποιους όρους. Ότι σπείρουν οι χωριάτες, στάρι, κριθάρι, αραποσίτι, βρίζα, να δίνουν το τρίτο στον αφέντη. Τα σπίτια τους να τα χτίζουν ίδιοι και κανείς να μην ημπορεί να τους διώξει. Τ' αμπέλια και τα ζωντανά τους –λιανά και χοντρά– δικά τους να είναι και κανείς να μην ημπορεί να τα πάρει. Με αυτούς τους όρους τα έλαβε και ο Χουρσίτ Πασάς αργότερα, όταν ενίκησε τον Αλή. Τώρα όμως με την Προσάρτηση ο Μπέης θέλει να τα κάμει τέλεια τσιφλίκια, όπως είναι και τ' άλλα της Θεσσαλίας χωριά. Φυσικά

οι χωριάτες αντιστάθηκαν· πολλές φορές έδιωξαν τους επιστάτες από τα κονάκια, αρνήθηκαν τα δόσηματα κ' έτρεξαν στα δικαστήρια να δικαιωθούν.

Αλλά οι δίκες, έγραφε τώρα ο δικηγόρος, δεν είναι κρασί να το τελειώσει κανείς σε μια ημέρα· ούτε πουλόσκοτο να το φάγει με μια χαψιά. Έπρεπε να έχουν υπομονή και να μη νομίζουν πως βρίσκονται ακόμη στην Τουρκιά. Τότε ο Κατής με το κομπολόγι στο χέρι και το κιτάπι στα γόνατα, ανεβοκατεβάζοντας το κορμί και ρουφώντας το ναργιλέ του, ετελείωνε σε μιαν ώρα είκοσι κρισολογίες. Τώρα το λέγουν Ελλάδα· έχουμε Σύνταγμα! Είναι δικαστήρια και δικογραφίες και δικηγόροι που κόβουν και ράβουν ώστε να πήξει το σάλιο στη γλώσσα τους για το συμφέρον των πελατών τους. Είναι δικαστές και εισαγγελείς και πρόεδροι που ακούν και γραμματικοί που στρώνουν στο χαρτί αμέσως ό,τι ξεστομίσεις, σοβαρό είτε αστείο. Αλήθεια πως τις περισσότερες φορές γράφουν άλλ' αντ' άλλων, εκείνο που συμφέρει στον καλοπλερωτή· αλλ' ό,τι γραφεί εκεί μια φορά δεν ξεγράφεται. Κ' είναι ακόμη ένορκοι δέκα-δώδεκα, είκοσι πολλές φορές, που κάθονται σοβαροί επάνω στα ψηλά σκαμνιά τους, όλο αυτιά και μάτια,

κ' έπειτα πηγαίνουν μέσα και μυστικά συσκέπτονται και βγάζουν τη σοφή απόφασή τους. Για να γίνουν όλ' αυτά χρειάζεται βέβαια καιρός πολύς κ' έξοδα πολλά· στο τέλος όμως βγαίνει μια απόφασις καθώς πρέπει. Είναι αλήθεια πως η Κυβέρνησις υποστηρίζει τον Μπέη και το δικαστήριο φαίνεται τον ίδιο δρόμο να τραβά. Έχουν, βλέπεις, τον Πρόξενο που πατάει ποδάρι. Έπειτα γνωστή είναι η τουρκοφιλία που πάσχουν όλες στη Λάρισα οι αρχές, πολιτικές και στρατιωτικές, λες και με δέκα-δεκαπέντε μπέηδες θα σωθεί το Ρωμαίικο!... Αυτός όμως δεν θα τους αφήσει και ας κάνουν ό,τι θέλουν· έχει τα μάτια του τέσσαρα· βρίσκεται κάθε ημέρα σε γραμματαλλαγή με τον Πρωθυπουργό. Την υπόθεση την επήρ' επάνω του αυτός και να μην τους μέλει. Δική τους είναι στο τέλος κι ας κουρεύονται.

Και με το τέλος αυτό ο δικηγόρος εσυμβούλευε τους χωριάτες να μην τον λησμονούν. Να του στείλουν κανένα ζωντανό – λιανό είτε χοντρό και δαμάλι ακόμη δεν επείραζε. Να του στείλουν κάμποσα ζευγάρια κότες, έν' ασκί κρασί καλό χωρίς χαβούζα. Η χαβούζα, τα κουμπιά εκείνα του αγριοχόρταρου που ρίχνουν μέσα για να μαυρίζει, το χαλά παρά το

φτιάνει το κρασί. Και ήθελε καλό κρασί γιατί θα το έστελνε δώρον σε τρανό πρόσωπο της Αθήνας για τη δουλειά τους. Και τέλος εζητούσε να πάει μέσα ο πάρεδρος είτε ο Παπαρρίζος να τα μιλήσουν.

Όλα καλά. Όμως το υστερόγραμμα δεν άρεσε καθόλου στους χωριάτες. Εμούγκρισαν γιαμιάς και καθένας έκαμεν από μία ζωηρή κίνηση. Άλλος εστριφογύρισε στη θέση του σαν κοπροσκούλικο· άλλος εσήκωσε ψηλά τη μύτη κ' εσουφρωσε τα χείλη. Τρίτος εκατέβασε το λιγδωμένο φέσι με το μαύρο τσεμπέρι πίσω, να πάρει μέσα και τ' αυτιά, λες και η φράσις ήταν ξεροπαγωνιάς φύσημα. Ο Μαγουλάς επέρασε στο σπιτομάγαζο· ο Χαδούλης έφυγεν· ο πάρεδρος εγύρισε τ' απίστομα, δίνοντας άφοβα τα πλατιά νώτα του στο ηλιοπύρι και ο Παπαρρίζος εδίπλωσε μ' ευλάβεια το γράμμα, λες κι εδίπλωνε το πετραχήλι του.

— Κολοκύθια! εψιθύρισε με θυμό· εμείς πάμε να βγάλουμ' έν' αφέντη κι άλλος μας φύτρωσε.

— Κίνα τώρα να πας στη Λάρσα, επρόσθεσεν ο πάρεδρος· έχουμε μαθές τον καιρό και τσ' ευκολίες του... Να μιλήσουμε· και τι να ειπούμε; Κολοκύθια στο πατερό. Γεια σου, πάρεδρε, τι κάνουν τα ζωντανά;

πώς πάει το καλαμπόκι; Κι όλο στα χέρια σε κοιτάζει. Κι άμα του μιλήσεις για τη δουλειά, αν πήγες αδειανός, σου πετάει δύο λόγια και σ' αφήνει μάρμαρο ώς το βράδυ. Αν του πας τίποτε, σου αρχινά, μωρέ μάτια μου, κάτι λόγια που χάνεις τ' αυγά και τα καλάθια. Και τι κάνουμε; τον άνεμο κουβάρι...

— Άμ' Μωραϊτής και δικηόρος τι καρτεράς· είπε με χοντρή φωνή, σαν κατρακύλισμα χαλάρων ο Μπιρμπίλης... Μωρέ, λευθεριά που μας την ήφερεν, λιέω! Επλάκωσαν όλ' οι απένταροι τση Αθήνας και κοιτάν να μας γδάρουν ώς το κόκαλιο.

— Δώστε και χρειάζονται λίρες του κυρ Τραχήλη· ακούστηκεν από μέσα η βραχνή και φιλή φωνή του Μαγουλά. Θα πληρώσει το κονάκι του Ιμπράμπεη.

— Ποιο κονάκι; ερώτησεν ο Παπαρρίζος, ξυώντας με γαμφά νύχια το στήθος του.

— Δεν το ξέρτε; είπεν ο Μαγουλάς, προβάλλοντας ολόκορμος. Το κονάκι το μεγάλο, με τους ιστορισμένους τοίχους και τις μαρμαρένιες θύρες. Τ' αγόρασεν ο κυρ Τραχήλης για τρεις χιλιάδες λίρες.

— Μωρέ! είναι πλούσιος λιέω! ερώτησεν ανοίγοντας τα μάτια μεγάλα, σαν πρωτογέννητο παιδί στο φως της ημέρας, ο Τζουμάς.

— Και τι; μονάχ' αυτό! εξακολούθησεν ο Μαγουλάς κουνώντας το κεφάλι. Και το κονάκι του Δερβίση αυτός το πήρε· και τ' αμπέλι του Κουρά εφένη στον πόταμο, και το τσιφλίκι του Οσμάν αγά στο Τατάρι αυτός. Τι λιέτε; έχει λίρα με ουρά!...

— Και να συλλογιστεί κανείς πως σαν ήρθε στην Κατάληψη, δεν είχε ρούχο να φορέσει!... εψιθύρισε σιγά ο πάρεδρος.

— Άξοι άνθρωποι· εσυμπέρανεν ο Παπαρρίζος. Μας ήβραν όλους ζωντόβολια και μας μάδησαν.

— Λιένε μάλιστα πως του μύρισε και για βουλιαχτής· επρόσθεσεν ο Μαγουλάς, ανυπόμονος να δείξει πόσα μυστικά της Λάρισας εγνώριζε.

— Αμ δε! έκαμεν ο Χαδούλης, που εγύρισε να ξυθυμάνει με λόγια εναντίον του δικηγόρου. Όρεξη να 'χει κιόλα! ξένον άνθρωπο λιέω θα πάν' να βγάλουν βουλιαχτή οι Λαρσινοί...

— Αμ' όλο ξένους δε βγάνουν; ερώτησεν ο πάρεδρος· ξέχωρ' από τον Παπού οι άλλοι ξένοι είναι.

— Τι καλά που κάνουμ' εμείς και πάμε στον Τούρναβο! Έχεις τον άνθρωπό σου, αδερφέ· σε ξέρει και τον ξέρεις!... Πας στον Κουφό και του λίες τούτο κ' εκείνο κι αμέσως η δουλειά σου γίνηκε· είπεν ο

Μπιρμπίλης ευχαριστημένος που ήβρε καιρό να παι-
νέψει τον φίλο του βουλευτή.

Αλλ' ο πάρεδρος, που ήταν αντίθετός του και εί-
χεν άλλον κομματάρχη, εσηκώθηκεν ορθός και του
έκοψεν αμέσως το λόγο.

— Σώπα, κουμπάρε! σώπα! λιέω, και δεν ντρέπε-
σαι να μιλάς για τον Κουφούλιακα!... Θα μου ειπείς
και για λόγου του πως μπορεί να δουλέψει φίλο!...
Ας μας λυτρώσει, ντε, σαν μπορεί από τον Μπέη και
να του δίνουμε όλοι μονόβολιο.

Ο Μπέης, ο κύριος του χωριού, είχε καταντήσει
λυδία λίθος, όπου εδοκίμασαν οι χωριάτες την πολι-
τική δύναμη όλων των κομματαρχών. Από την ημέρα
που άρχισαν, επιτήδεια συνδουλισμένοι από άερ-
γους της Λάρισας δικηγόρους τη διαφορά τους με
τον Μπέη, εκείνος οπλίσθηκε με τα χρήματα και
την παντοδύναμιν υποστήριξη του Προξένου του, και
αυτοί με τη βαρύτητα των πολιτικών της επαρχίας.
Ο Μπέης εμπιστευμένος στα όπλα του, μ' εκείνα
υπερασπιζόταν ακόμη κ' επίστευε να νικήσει τέλος.
Οι καραγκούνηδες όμως άλλαξαν ένα με τον άλλον
όλους τους πολιτευομένους, δίνοντας υπόσχεση ότι
εκείνος που θα ελευθερώσει το χωριό θ' ανακηρυχθεί

σωτήρας και θα τον ψηφίζουν όλοι μονόβολο. Αλλά δεν εβρήκαν τίποτε περισσότερο σ' αυτούς, παρά λόγια και υποσχέσεις. Απελπισμένοι τότε και απαιδαγώγητοι στις πολιτικές ελευθερίες, έκαμαν ό,τι και οι ομόφυλοί τους των παλαιών επαρχιών. Άφησαν τις κοινοτικές υποθέσεις στου πεπρωμένου τη διάκριση κ' εκοίταξαν τ' ατομικά τους. Καθένας έκαμε πολιτικό του φίλο εκείνον που κ' επί τουρκοκρατίας ήξευρε πως είχε δύναμιν αναγνωρισμένη. Το αρχοντικόν όνομα τους εθάμπωσε και το επεριτριγύρισαν όλοι, πρόθυμοι να το υπερασπισθούν και να θυσιάσθούν ακόμη προς χάριν του. Επειδή όμως κάτι έπρεπε να έχουν για να δικαιολογούν την ασυμφωνία τους στις κοινοτικές υποθέσεις, εξακολουθούσαν ακόμη να προβάλλουν τ' όνομα του Μπέη στις κομματικές φιλονικίες τους. Βέβαιοι πως κανείς πολιτευόμενος δεν ήταν ικανός ν' αλλάξει την τύχη τους, εδείχνονταν πρόθυμοι να θυσιάσθούν αυτοί χάριν της κοινότητας. Κουτοπόνηροι ήθελαν μόνον να πεισμώνουν και να εξευτελίζουν τον αντίπαλον εμπρός στους συντοπίτες τους, με της μικροπολιτικής τα καμώματα πάντοτε στο νου. Τον ίδιο σκοπό είχε τώρα και ο καραγκούνης. Αλλ' ο Μπιρμπίλης, που

δεν ήταν κατώτερός του στα εκλογικά τερτίπια, εί-
πεν αμέσως με ειρωνεία:

— Όχι· ας το κάμει η δικός σου η γιατρός και να
’ρθούμε ’μείς μονόβολιο.

— Η δικός μου το κάνει· εφώναξεν έξω φρενών
ο πάρεδρος.

— Δεν το κάνει! επέμεινεν ο Μπιρμπίλης.

— Το κάνει!...

— Δεν το κάνει!...

Και ορθοί τώρα επλησίαζαν ένας τον άλλον, με
μάτια φωτεινά, με όψιν αγριεμένη, έτοιμοι να πια-
σθούν μαλλιά με μαλλιά. Κατά τύχην εκείνη την ώρα
εκατέβαινεν από το Κονάκι ο Ντεμής αγάς, ο επιστά-
της του χωριού, με το ψηλό κατακόκκινο φέσι του.

Αφότου οι χωριάτες άρχισαν ν’ αγριεύουν και
να διαφιλονικούν τα κυριαρχικά του Μπέη δικαι-
ώματα, ο Ντεμής αγάς δεν εκατοικούσε πλέον στο
χωριό. Τον περισσότερον καιρό έμενε στη Λάρισα,
όπου εφρόντιζε για την υπόθεση του κυρίου του. Αν
καμία φορά επιθυμούσε την εξοχική ζωή, έβγαινε σε
άλλα γειτονικά χωριά, όπου οι χωριάτες έμεναν πι-
στοί και πρόθυμοι υποταχτικοί του. Σπανίως όμως,
για να δοκιμάζει τις διαθέσεις των Νυχτερεμιωτών

και να επιβλέπει τις αποθήκες και το Κονάκι, όπου είχαν αποθηκέψει πολύ αραποσίτι του περασμένου χρόνου, έφθανεν έως το Νυχτερέμι, πάντοτε με συνοδεία. Τις επισκέψεις του αυτές δεν τις έβλεπαν ήσυχοι οι Νυχτερεμιώτες. Όταν εμφανωνόταν εμπρός τους, ασυνειδήτως, σαν να εκινούνταν από κανένα εσωτερικόν ελατήριο, εσηκώνονταν και του έκαναν τον ταπεινό χαιρετισμό. Αλλ' όταν έλειπεν από τα μάτια τους, ευθύς εθύμωναν συναμεταξύ τους, για τον πρόστυχον αυτόν φόρον της δουλείας τους. Ορκίζονταν, όταν άλλη φορά ξαναφανερί, κανείς να μην τον προσκυνήσει, ούτε να του προσηκωθεί. Τι τάχα ήταν αυτός; Και τι τον είχαν εκείνοι; Δεν ήσαν πλέον δούλοι του και αυτός δεν ήταν αφέντης! Αλλά μόλις ο Ντεμής αγάς επρόβαλλε στα σύνορα του χωριού, πάλιν η κρυμμένη μέσα τους από αιώνας δουλοσύνη έκανε να λησμονούν τους όρκους και την ανεξαρτησία τους. Το ίδιο συνέβη και τώρα. Ο αγάς, παχύς, κοιλαράς, με την ανατολίτικην αδράνεια ζωγραφισμένη στο πλαδαρόν και ροδοκόκκινο πρόσωπο, τη νυσταγμένη και αναλλοίωτην έκφραση στο βλέμμα, με την ασήκωτη αγερωχία που εχάρισε στη φυλή του αιώνων όλων δεσποτική ανατροφή, εκατέβηκεν

αργοκίνητος τη σκάλα του Κονακιού κ' ετοιμάσθηκε να καβαλικέψει σελοχαλινομένο και υπερήφανο άλογο, που εφρούμαζε στην αυλή. Ολόγουρά του τρεις φουστανελοφόροι αρβανίτες, ντυμένοι στ' άρματα και τα τσαπράζια, στο δεξί χέρι κρατώντας βούνευρο λυγιστό, κοιτάζαν στο γιαπί με μάτια θυμωμένα. Και οι χωριάτες άρχισαν αθέλητα να αισθάνονται τον προπατορικό τρόμο μέσα τους ανυπόταχτον. Η ελάχιστη εκείνη συνοδεία εφαινόταν στα μάτια τους συνοδεία κάποιου μεγάλου και φοβερού Πασά των περασμένων χρόνων, από εκείνους που ετρόμαξαν τους πάππους και προπάππους των και άφησαν φριχτή παράδοση στη γενεά τους. Και από την επίδραση της παραδόσεως αυτής και από τα φοβισμένα σπέρματα των προγόνων, που έφεραν απaráλλαχτα στο αίμα τους οι καραγκούνηδες, άρχισαν να αισθάνονται τον αέρα περίγυρα γεμάτον από φρίκη και απειλή. Φόνοι και δαρμοί και βάσανα και πυρκαϊές, όλα τα κακά όσα υπόφεραν από τους Τούρκους δεσπότης οι πρόγονοί τους, εζωγραφίζονταν τώρα εμπρός στα μάτια τους, εβούιζαν τα παράπονα και οι στεναγμοί στ' αυτιά τους και τους έσπρωχναν, νεκρούς από το φόβο, στο δουλικό και

απαραίτητο προσκύνημα. Οι δυο πολιτικοί αντίπαλοι έπαψαν αμέσως τις φιλονικίες. Οι χωριάτες εσηκώθηκαν ολόρθοι. Ο Παπαρρίζος έκρυψε βιαστικά το γράμμα του δικηγόρου στον κόρφο του. Ο Μαγουλάς εβγήκε δύο βήματα έξω από την πόρτα και με θλιμμένο και ταπεινόν ήθος, άρχισαν μονόγνωμοι τον τεμενά. Και όταν ο Ντεμής αγάς, τριποδίζοντας το άλογο, επέρασεν από κοντά τους κ' εχάθηκε μακράν, μέσα σε σύγνεφο σκόνης με τη συνοδεία του, μελαγχολικοί και αμίλητοι εκάθισαν πάλι στο γιαπί και για πολλήν ώρα, άφωνοι, δεν ετολμούσαν ένας ν' αντικρίσει τον άλλον.

Κάτω στο λασπωμένο μεσοχώρι, μισόγυμνα, ξυπόλυτα και ξεσκούφωτα εκυλιόνταν κ' έπαιζαν τα παιδιά, ανάκατα με τις κόττες και τους χοίρους και τ' άλλα χτήνη του χωριού. Στ' άλλα χαμόσπιτα εμπαινόβγαιναν οι γυναίκες με τον κεφαλόδεσμο –το βαρύ τους γκαμπράνι– τυλιγμένον, με τη φτωχικήν αλατζένια φορεσά και τη μάλλινη φουστανοποδιά τους, ξυπόλυτες, ξεβραχιονισμένες και ξετραχηλισμένες, με το στήθος βαρυφορτωμένο από χρωματιστές χάντρες και αργυρά νομίσματα – σωστές νοικοκυρές και δουλεύτρες του χωραφιού και του σπιτιού.